תַּלְמוּד לוֹמַר גבי קרבן שבועת ביטוי (ויקרא ה ד) 'נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִּשְׂפָתַיִם לְהָרַע [–כגון שנשבע שלא אוכל] אוֹ לְהֵיטִיב' [–כגון שנשבע שאוכל]. וכיון ששני השבועות להרע ולהיטיב סמוכים זה לזה, מקישים אחד לשני, ואומרים, מַה שבועה של הֶבְטֵּהַ בהכרח שהיא בדבר הָרְשׁוּת, דהיינו שנשבע לאכול דבר המותר, ולא בביטול מצוה, כגון שנשבע לאכול נבילות וטריפות, אַף שבועה של הֶרַע, בדבר הָרְשׁוּת היא, דהיינו שנשבע שלא יאכל דבר שהרשות בידו שלא לאכלו, יָצָא – למעט אם נִשְׁבַּע לְבַטֵּל אֶת הַמִּצְוָה, כגון שנשבע שלא יאכל מצה בליל פסח, או שלא ישב בסוכה בחג הסוכות, וְלֹא כֵּיצַד את המצוה, אלא קיימה ועבר בכך על שבועתו, שפטור, משום שֶׁאֵין זה שבועה של הרעה בדבר שהָרְשׁוּת בְּיָדוֹ שלא לעשותו, כי מחוייב הוא בקיום המצות. אי לכך מקשה הגמרא, מדוע צריך את הפסוק 'לא יחל דברו', להשמיענו שהנשבע לבטל את המצוה אין שבועתו חלה, והרי מהפסוק 'להרע או להיטיב' ממעטת הברייתא שהנשבע לבטל את המצוה אין שבועתו חלה, משום שלא נשבע בדבר שהרשות בידו לעשותו.

מתרצת הגמרא, ששני הלימודים נצרכים, כי חַד קְרָא – פסוק אחד, 'להרע או להיטיב' האמור בפרשת קרבן שבועה, נצרך לְמִיפְטְרֵיהּ – לפטור את הנשבע לבטל מצוה מִקָּרְבַּן שְׁבוּעָה, שכל העובר על שבועתו בשוגג מביא קרבן, אבל הנשבע לבטל מצוה, כשעובר על שבועתו ומקיים את המצוה פטור מקרבן. וְחַד קרא – והפסוק של 'לא יחל דברו', נצרך לְמִיפְטְרֵיהּ – לפטור אותו מִן לָאו דְּשָׁבוּעָה – שכשעובר על שבועתו ומקיים את המצוה אינו עובר כלל על הלאו של 'לא יחל דברו' ואינו לוקה.

משנה

למדנו במשנה הקודמת (טז.) שיש חומרא בנדרים יותר מבשבועות, שנדרים חלים על דבר מצוה, ושבועות אינן חלות על דבר מצוה. המשנה כאן היא המשך למשנה הקודמת, מציינת חומרא נוספת שיש בנדרים ואינה בשבועות.

יֵשׁ נֶדֶר בְּתוֹךְ נֶדֶר – יש אופנים שנדר חל על נדר, שאם נדר ואסר עליו דבר שכבר אסרו בנדר, הנדר השני חל, אבל וְאֵין שְׁבוּעָה בְּתוֹךְ שְׁבוּעָה – שבועה אינה חלה על שבועה בשום אופן, שאם נשבע וחזר ונשבע, אין השבועה השניה חלה. מבארת המשנה כֵּיצַד נדר חל על נדר, כגון אָמַר הֲרֵינִי נָזִיר אִם אוֹכַל – שקיבל עליו נזירות אם יאכל את הכבר שלפניו, וחזר ואמר, הֲרֵינִי נָזִיר אִם אוֹכַל את הכבר, וְאָכַל את הכבר ונתקיים התנאי, חַיָּיב למנות נזירות עַל כָּל אַחַת וְאַחַת – על כל אמירת 'הריני נזיר' חייב למנות נזירות בפני עצמה, ומונה שלשים ימי נזירות עבור קבלת הנזירות הראשונה, ומביא קרבן ומגלח, וחוזר ומונה שלשים ימי נזירות נוספים לקבלת נזירותו השניה. ונמצא שחל עליו חיוב נזירות שניה כשהוא בתוך הנזירות הראשונה, וזה הוא 'נדר בתוך נדר'. אבל שבועה אינה חלה בתוך שבועה, שאם אמר שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל, וחזר ואמר שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל, וְאָכַל את מה שאסר עליו בשבועתו, אֵינוֹ חַיָּיב קרבן אם אכלו בשוגג, ומלקות אם אכלו במזיד, אֶלָּא על שבועה אַחַת, שאין השבועה השניה חלה לחייבו עליה.

גמרא

גירסת הר"ן: שנינו במשנה, 'הריני נזיר אם אוכל הריני נזיר אם אוכל, ואכל, חייב על כל אחת ואחת':

מקשה הגמרא, מדוע צריך שיאמר כל זה כדי להתחייב על כל אחת ואחת, והלא בַּיָּון דְּאָמַר הֲרֵינִי נָזִיר לחוד ויחזור ויאמר הריני נזיר לחוד, גם בלא שיתלה הדבר ב'אם אוכל', הֲוָה לֵיהּ נָזִיר על כל קבלה וקבלה, וחייב למנות שתי נזירויות. ועוד, שאם קיבל נזירותו בתנאי ש'אם אוכל', למה צריך שיאמר פעמיים 'הריני נזיר הריני נזיר' כדי להתחייב על כל אחת ואחת, אפילו אם יאמר פעם אחת הריני נזיר, וְכִי אָכִיל טוּבָא – אם יאכל הרבה הרי הוא כזיתים, וּמַתְרִין בֵּיהּ על כל כזית וכזית שהוא אוכל, מתחייב על ידי אכילתו לנהוג נזירות, והרי הוא מַחַיֵּיב נזירות בפני עצמה עַל כָּל אֲכִילָה וַאֲכִילָה – על כל כזית וכזית, על הדרך ששנינו בגמרא שבועות (כה:) שמי שנשבע שלא יאכל כבר זה, על כל כזית וכזית שבו נשבע, כלומר כל כזית שיאכל חייב מלקות, אם כן אנו רואים שבכל כזית וכזית יש חיוב בפני עצמו על ידי נדרו ושבועתו, ואם כן כאן שתלה את נזירותו ב'אם אוכל' גם כן נפרש שעל כל כזית וכזית נדר, ועל כל כזית שיאכל יתחייב בנזירות נוספת. ולמה היה צריך התנא להעמיד, שאמר פעמיים 'הריני נזיר הריני נזיר'.

מתרצת הגמרא, שבאמת גם אם אינו תולה נזירותו ב'אם אוכל', כיון שאמר 'הריני נזיר הריני נזיר' חייב למנות שתי נזירויות, אלא אַיְידֵי דְּקָתָנֵי – אגב ששנינו בסוף המשנה לגבי שבועה, שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל, ושם היינו צריכים לומר שבועה שלא אוכל, וכן היינו צריכים לומר פעמיים שבועה שלא אוכל, תָּנָא נַמֵּי גבי נזיר שאמר הֲרֵינִי נָזִיר אִם אוֹכַל, וּלְעוֹלָם נַמֵּי נָזִיר לֹא צָרִיךְ לְמֵימַר אִם אוֹכַל, וכשאומר הריני נזיר הריני נזיר, צריך למנות שתי נזירויות. ואם אמר הריני נזיר אם אוכל, אפילו שלא בפל את לשונו, צריך למנות נזירות על כל כזית וכזית שאוכל. עד כאן גירסת הר"ן.

הגמרא מבארת באיזה אופן נזירות חלה על נזירות: אָמַר רַב הוּנָא, לֹא שָׁנוּ שבנדרי נזירות יש נדר בתוך נדר, אֶלָּא דְּאָמַר הֲרֵינִי נָזִיר הַיּוֹם, וחזר ואמר הֲרֵינִי נָזִיר לְמָחָר, דְּמִיגּוֹ דְּקָא מֵיתוֹסֵף יוֹמָא יַתִּירָא – שמתוך שמוסיף בנזירות השניה על הראשונה יום נוסף של נזירות, שהוא יום השלשים ואחד מהיום, לכן חָיְילָא – חלה עליו חובת נְזִירוּת שניה עַל הַנְּזִירוּת הראשונה, וחייב למנות שלשים ימי נזירות נוספים, לאחר שגומר למנות שלשים ימי נזירות עבור נזירותו הראשונה, ואף שלא הוסיף בקבלת הנזירות השניה אלא יום אחד, מונה שלשים יום, משום שאף המקבל עליו להיות נזיר יום אחד, מונה שלשים יום בעל כרחו (נזיר ז.). אֲבָל אם אָמַר הֲרֵינִי נָזִיר הַיּוֹם, וחזר ואמר הֲרֵינִי נָזִיר הַיּוֹם, שלא הוסיף בקבלתו השניה כלום, שהרי הוא נזיר באותם שלשים יום מצד נזירותו הראשונה, אֵין חָלָה הַנְּזִירוּת השניה עַל הַנְּזִירוּת הראשונה, ומונה רק נזירות אחת. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֲפִילּוּ אם אָמַר הֲרֵינִי נָזִיר הַיּוֹם הֲרֵינִי נָזִיר הַיּוֹם, שלא הוסיף כלום בקבלת הנזירות השניה, גם כן חָלָה נְזִירוּת זו עָלֶיהָ מלבד הנזירות הראשונה, וחייב למנות שתי נזירויות.

מקשה הגמרא מהמשנה על רב הונא:

וְלִרַב הוּנָא שסובר שבאומר 'הריני נזיר היום הריני נזיר היום' אין נזירות חלה על נזירות, אַדְּתָנָא – עד שהתנא במשנה מחלק בין נדר, שיש נדר בתוך נדר, לשבועה, שאין שְׁבוּעָה בְּתוֹךְ שְׁבוּעָה – שמשמע שבנדר עצמו בכל ענין יש נדר בתוך נדר, והרי לדברי רב הונא גם בנדר יש פעמים שאין נדר בתוך נדר, כגון אם אמר 'הריני נזיר היום הריני נזיר היום', ואם כן לֵיתָנֵי התנא כך, 'פעמים שיש נדר בתוך נדר, ופעמים שאֵין נֶדֶר בְּתוֹךְ נֶדֶר', ויבאר התנא כיצד, אם אמר הֲרֵינִי נָזִיר הַיּוֹם הֲרֵינִי נָזִיר לְמָחָר, אז יֵשׁ נֶדֶר בְּתוֹךְ נֶדֶר, והנזירות השניה חלה עליו, אבל אם אמר הֲרֵינִי נָזִיר הַיּוֹם הֲרֵינִי נָזִיר הַיּוֹם,

אֵין נֵדֶר בְּתוֹךְ נֵדֶר, ואין הנזירות השניה חלה עליו. מסיקה הגמרא
על קושיא זו, קַשְׁיָא – אכן קשה מהמשנה על רב הונא.
הגמרא מקשה קושיא נוספת על רב הונא:
תְּנַן – שנינו במשנתנו, יֵשׁ נֵדֶר בְּתוֹךְ נֵדֶר, וְאֵין שְׁבוּעָה בְּתוֹךְ שְׁבוּעָה.
מבררת הגמרא, הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן נאמרה הלכה זו שיש נדר
בתוך נדר, אִילֵימָא - אם תאמר, שמדובר במקרה דְּאָמַר הֲרֵינִי נָזִיר
חַיּוֹם הֲרֵינִי נָזִיר לְמָחָר, שכיון שהוסיף בנזירות השניה יום אחד,
שהוא יום שלשים ואחד מהיום, חלה הנזירות על אותו היום,
וממילא מונה שלשים ימי נזירות, כדין האומר הריני נזיר יום אחד,
שמונה שלשים יום. וּדְכָוְותָהּ – וכמו כן גַּבֵּי שְׁבוּעָה ששנינו ׳אין
שבועה בתוך שבועה׳, צריך לפרש שמדובר במקרה דומה, דהיינו
שהוסיף לאסור בשבועה השניה דבר שלא נשבע עליו בראשונה,
כגון שאמר שבועה שֶׁלֹּא אוֹכַל תְּאֵנִים, וְחָזַר וְאָמַר שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא
אוֹכַל עֲנָבִים, שאף שהוסיף בשבועתו השניה לאסור גם אכילת
ענבים, אין שבועתו השניה חלה. אם כן קשה אַמַּאי לֹא חָלָה
שְׁבוּעָה עַל שְׁבוּעָה, והרי בשבועתו הראשונה לא אסר את עצמו
מלאכול ענבים, ואין סיבה ששבועתו השניה לא תחול. אֶלָּא הֵיכִי
דָּמֵי – באיזה אופן מדברת משנתינו דְּלֹא חָלָה שְׁבוּעָה עַל שְׁבוּעָה –
שהשבועה השניה אינה חלה, רק כְּגוֹן דְּאָמַר שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל
תְּאֵנִים, וְחָזַר וְאָמַר שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל תְּאֵנִים, שכיון שמושבע
ועומד הוא שלא לאכול תאנים מחמת שבועתו הראשונה, אין
השבועה השניה חלה. וּדְכָוְותָהּ – וכמו כן גַּבֵּי נְזִירוּת ששנינו
שחלה נזירות על נזירות, הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן מדובר, במקרה
דְּאָמַר הֲרֵינִי נָזִיר חַיּוֹם הֲרֵינִי נָזִיר חַיּוֹם, שקיבל עליו שני פעמים
נזירות על אותם הימים, וְקָתָנֵי במשנה, שבאופן זה יֵשׁ נֵדֶר בְּתוֹךְ
נֵדֶר וחלה עליו גם הנזירות השניה. ואם כן קַשְׁיָא לְרַב הוּנָא שסובר
באומר הריני נזיר היום הריני נזיר היום, אין הנזירות השניה חלה
עליו, ומדיוק המשנה מבואר שבמקרה זה חלה נזירות על נזירות.
מתרצת הגמרא, אָמַר לָךְ רַב הוּנָא – רב הונא יענה לך, שמה
ששנינו בַּמַּתְנִיתִין ׳יש נדר בתוך נדר׳, מדובר באופן דְּאָמַר הֲרֵינִי
נָזִיר חַיּוֹם הֲרֵינִי נָזִיר לְמָחָר, שהוסיף יום אחד בנזירות השניה על
הנזירות הראשונה, ולכן חלה עליו הנזירות השניה, אולם נפרש
דְּכָוְותָהּ – וכמו כן גַּבֵּי שְׁבוּעָה מדובר במקרה דְּאָמַר שבועה שֶׁלֹּא
אוֹכַל תְּאֵנִים, וְחָזַר וְאָמַר שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל תְּאֵנִים וַעֲנָבִים יחד,
שהדין הוא שאף שהוסיף בשבועתו השניה על השבועה
הראשונה ואסר על עצמו אכילת תאנים וענבים יחד, דְּלֹא חָיְילָא
– השבועה השניה אינה חלה, משום שאין לו אפשרות לעבור על
השבועה השניה בלי שיעבור על השבועה הראשונה, שהרי רק
על ידי אכילת תאנים יוכל לעבור על השבועה השניה [אם יאכל
עמהם ענבים], ועל אכילת תאנים הוא מוזהר ועומד מחמת
השבועה הראשונה. מה שאין כן לגבי נזירות, שאף שאין הנזירות
השניה חלה על העשרים ותשעה ימים שהוא נזיר בהם מצד
נזירותו הראשונה, חלה הנזירות על היום השלשים, שבו אינו נזיר
מצד הנזירות הראשונה.
הגמרא שואלת על מה שהסיקה ששבועה שניה שלא אוכל
תאנים וענבים יחד אינה חלה:
וְהָאָמַר רַבָּה, האומר שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל תְּאֵנִים, וְחָזַר וְאָמַר שְׁבוּעָה
שֶׁלֹּא אוֹכַל תְּאֵנִים וַעֲנָבִים ביחד, וְאָכַל תְּאֵנִים בשוגג, וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן
על השבועה הראשונה שנשבע שלא אוכל תאנים, וְחָזַר וְאָכַל
אחר כך בשוגג עוד כזית עֲנָבִים, ועל ידי זה עבר גם על שבועתו
השניה שנשבע שלא יאכל תאנים וענבים יחד. מכל מקום אנו
אומרים כיון שקודם אכילת הענבים הפריש קרבן על אכילת
התאנים, הַוְיָא לֵהּ אכילת הַעֲנָבִים חֲצִי שִׁיעוּר של האיסור,
שהפרשת הקרבן מחלקת את אכילת התאנים מאכילת הענבים,
ואכילת ענבים לבד ללא אכילת תאנים, חשובה כאכילת חצי
שיעור, וְאֵין מְבִיאִים קָרְבָּן עַל חֲצִי שִׁיעוּר, ולכן אינו חייב קרבן נוסף
על אכילת הענבים. ומדייקת הגמרא מזה, שרק משום שהפריש
קרבן על התאנים אינו חייב קרבן על אכילת הענבים, אבל אם לא
היה מפריש קרבן על התאנים, היה חייב שתי קרבנות, אחד משום
השבועה הראשונה ואחד משום השבועה השניה. אַלְמָא חָיְילָא
[–ומוכח שבמקרה] דְּאָמַר שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל תְּאֵנִים וְחָזַר וְאָמַר
שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל תְּאֵנִים וַעֲנָבִים חלה שבועה על שבועה, משום
שאומרים מִינּוֹ דְּחָל שְׁבוּעָה עַל עֲנָבִים – מתוך שהשבועה השניה
חלה לאסרו באכילת ענבים, שהרי לגבי הענבים אין כאן שבועה
על שבועה, חָיְילָא נַמִּי –חלה השבועה השניה גם עַל תְּאֵנִים, אף
על פי שעל התאנים הוא כבר מושבע שלא לאכלם מחמת
השבועה הראשונה. ואם כן נדחים דברי הגמרא למעלה,
שהמשנה [לשיטת רב הונא] מדברת בנשבע שלא אוכל תאנים
וחזר ונשבע שלא אוכל תאנים וענבים, שהרי באופן זה שבועה
חלה על שבועה, כדברי רבה. מתרצת הגמרא, רַב הוּנָא שפירש
את המשנה ׳יש נדר בתוך נדר׳ באומר הריני נזיר היום הריני נזיר
למחר, ו׳אין שבועה בתוך שבועה׳ באומר שבועה שלא אוכל
תאנים שבועה שלא אוכל תאנים וענבים, לֹא סְבִירָא לֵיהּ [–אינו
סובר] כְּרַבָּה ששבועתו השניה שלא אוכל תאנים וענבים חלה,
אלא סובר שכיון שאין השבועה יכולה לחול על הענבים בלי
שתחול על התאנים, ועל תאנים הוא מושבע ועומד, אין שבועתו
חלה כלל.
הגמרא מוסיפה להקשות על רב הונא ממקום אחר:
מֵיתִיבִי, מִי שֶׁנָּזַר שְׁתֵּי נְזִירוּת, וּמָנָה אֶת הנזירות הָרִאשׁוֹנָה, וְהִפְרִישׁ
קָרְבָּן בסיום נזירותו, וְנִשְׁאַל עָלֶיהָ לחכם והתיר לו את הנזירות
הראשונה, והחכם עוקר את הנדר מעיקרו, וכאילו לא קיבל עליו
כלל את הנזירות הראשונה, לפיכך עָלְתָה לוֹ – יצא ידי חובת
הנזירות הַשְּׁנִיָּה, בַּימים שמנה עבור הנזירות הָרִאשׁוֹנָה, ואינו צריך
לנהוג עוד ימי נזירות עבור הנזירות השניה.
מבררת הגמרא, הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן יצא ידי חובת הנזירות
השניה בימים שמנה עבור הנזירות הראשונה, אִילֵימָא – אם
תאמר שמדובר במקרה דְּאָמַר הֲרֵינִי נָזִיר חַיּוֹם הֲרֵינִי נָזִיר לְמָחָר, אם
כן קשה, אַמַּאי עָלְתָה לוֹ שְׁנִיָּה בְּרִאשׁוֹנָה – מדוע עלו לו הימים
שמנה עבור נזירות הראשונה בשביל הנזירות השניה, הָא אִיכָּא
יוֹמָא יַתִּירָא – הרי יש לו עדיין יום נוסף שחייב לנהוג בו בנזירות
השניה, כי הנזירות השניה התחילה רק ממחרת, ומסתיימת רק
ביום השלשים ואחד של הנזירות הראשונה. אֶלָּא פְּשִׁיטָא שדין זה
שהשניה עלתה לו בראשונה, מדובר במקרה דְּאָמַר הֲרֵינִי נָזִיר חַיּוֹם
הֲרֵינִי נָזִיר חַיּוֹם, שבאופן זה זמן הנזירות השניה הוא אותו הזמן של
הנזירות הראשונה, שזמן שניהם החל באותו יום, ולכן הימים
שמנה לנזירות הראשונה, יכולים לעלות לו למנין הנזירות השניה,